

A DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

GÁRDOS PÉTER:
AZ ENGEDMÉNYEZÉS

ELTE ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

KONZULENS: DR. MENYHÁRD ATTILA, PHD

BUDAPEST, 2008

I. A KITŰZÖTT KUTATÁSI FELADAT RÖVID ÖSSZEFOGLALÁSA.....	3
1. A VÁLASZTOTT TÉMA	3
2. A VIZSGÁLT KÉRDÉSEK.....	6
II. AZ ELVÉGZETT VIZSGÁLATOK, ELEMZÉSEK RÖVID LEÍRÁSA, A FELDOLGOZÁS MÓDSZEREI	7
1. JOGTÖRTÉNETI VIZSGÁLAT	7
2. JOGÖSSZEHAONLÍTÁS	8
3. NEMZETKÖZI INSTRUMENTUMOK	8
4. A VIZSGÁLT JOGIRODALOM.....	9
III. A TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK RÖVID ÖSSZEFOGLALÁSA, AZOK HASZNOSÍTÁSA ILLETVE A HASZNOSÍTÁS LEHETŐSÉGEI	9
1. A JOGOSULTI ALANYCSERE LEHETŐSÉGÉNEK TÖRTÉNETI KIALAKULÁSA	9
2. AZ ENGEDMÉNYEZÉS MINT ÁTRUHÁZÁS	12
3. NEM ENGEDMÉNYEZHETŐ KÖVETELÉSEK	14
4. JÖVŐBELI KÖVETELÉSEK ENGEDMÉNYEZÉSE	22
5. FIDUCIÁRIUS JOGVISZONYOK	26
6. A KÖTELEZETT ÉRTESÍTÉSE AZ ENGEDMÉNYEZÉSRŐL.....	31
7. A DISSZERTÁCIÓ HASZNOSÍTÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI	36
IV. A MUNKA TÉMAKÖRÉBŐL KÉSZÜLT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE	36

I. A kitűzött kutatási feladat rövid összefoglalása

1. A választott téma

Az engedményezéssel foglalkozó jogirodalom külföldön második reneszánszát éli. A XIX. század végéig a kötelmek jogosulti pozíciójában való jogutódlás lehetőségének vizsgálata a magánjogi jogirodalom egyik kiemelt kérdését képezte. Azt követően azonban, hogy a XIX. század végére általánosan elfogadottá vált, hogy a kötelmek jogosulti pozíciójában lehetőség van alanycserére, az engedményezés iránti érdeklődés némileg megcsappant. Azzal azonban, hogy a mai gazdaság működőképességét lényegében a hitel biztosítja, elengedhetlenné vált, hogy az adósok vagyona minél szélesebb körben szolgálhasson a hitel biztosítékául. A jogon és a követelésen alapított zálogjog és a biztosítéki célú engedményezés mellett az elmúlt években számos olyan gazdasági konstrukció alakult ki, amelynek alapjául a követelések – jellemzően tömegesen történő – átruházása szolgál. Eklatáns például szolgálhat erre a factoring vagy az értékpapírosítás.

Ezzel a folyamattal párhuzamosan a jogirodalom újfent az engedményezés vizsgálata felé fordult. Ekkor azonban már nem az a kérdés volt a vizsgálatok homlokterében, hogy lehetséges-e alanycsere a követelés jogosulti pozíciójában, hanem a fent említett gazdasági megoldások által felvetett kérdések, így például a jövőbeli követelések engedményezése, a globális engedményezés és a biztosítéki célú engedményezés. A vizsgálatok eredményeképp

számos ország nyúlt hozzá a korábban jellemzően változatlan formában megőrzött engedményezési szabályokhoz. Új szabályt alkotott például Belgium, és a Code civil jelenleg is folyamatban lévő reformja is átfogóan újra kívánja szabályozni az engedményezést. Részben módosította továbbá az engedményezésre vonatkozó szabályokat 1994-ben a német és 2005-ben az osztrák jogalkotó. Emellett több országban – így például Franciaországban és Olaszországban – külön törvényeket hoztak az egyes finanszírozási formák, mindenekelőtt az értékpapírosítás szabályozására.

Ugyancsak az elmúlt évek jogfejlődésének eredménye, hogy a különböző nemzetközi jogi instrumentumok is a követelésátruházás szabályozása felé fordultak. Az első ilyen nemzetközi dokumentum az UNIDROIT égisze alatt 1988-ban elfogadott faktoringegyezmény volt. Mivel az egyezmény nem valósította meg a hozzá fűzött reményeket, ezt követően több mint egy évtizedig nem történt előrelépés. Az ezredfordulót követően ugyanakkor egyszerre három kezdeményezés is elindult. Egyrészt az UNCITRAL 2001-ben egyezményt fogadott el a gazdasági jellegű követelések engedményezéséről, másrészt pedig az Európai Alapelvek 2002-ben elkészült III. része, valamint az UNIDROIT Alapelvek 2004-ben elfogadott kibővített kiadása egyaránt szabályozza az engedményezést. Jelenleg van folyamatban továbbá az UNCITRAL-ban egy jogalkotási útmutató kidolgozása, amely a hitelbiztosítékok átfogó szabályozását tűzi ki célul (*Legislative Guide on Secured*

Transactions); ez ugyancsak tartalmaz szabályokat az engedményezésre.

A magyar jogirodalom és jogalkotás nem igazán követte a nemzetközi trendet. A hazai jogirodalomban lényegében nem született olyan mű, amely átfogó jelleggel vizsgálta volna az engedményezést. Természetesen minden kötelmi jogi munka kitért az engedményezés kérdésére is, de ezek már csak terjedelmüknél fogva sem voltak alkalmasak valamennyi kérdés beható vizsgálatára. Mint azt a későbbiekben látni fogjuk, ez a hiány vezethetett az engedményezéssel kapcsolatos több tévhit elterjedéséhez is. Údító kivételnek tekinthető ugyanakkor GYÖRGY Ernőnek A követelések engedményezése és leszámítolása címmel 1928-ban megjelent könyve. Azóta a mai napig nem jelent meg az engedményezéssel behatóan foglalkozó munka Magyarországon. A jogirodalomban egyrészt a biztosítéki célú engedményezéssel kapcsolatban jelentek meg tanulmányok (elsősorban LAJER Zsoltnak a jövőbeni követelések engedményezése mint hitelbiztosíték és LESZKOVEN Lászlónak a fiduciárius engedményezés jogi természetéről címmel megjelent tanulmányai érdemelnek említést). Egy 2002-ben megjelent tanulmányban az engedményezés szabályozásának összehasonlító jogi vizsgálatára vállalkozott CSIZMAZIA Norbert. Végül GÁRDOS Istvánnak és a jelen dolgozat szerzőjének jelentek meg tanulmányai az engedményezés témakörében. A Ptk.-nak az engedményezésre vonatkozó szabályai 1959 óta változatlanok. Számos külföldi államtól eltérően – eltekintve a nemzetközi

factoringra vonatkozó egyezmény kihirdetésétől – nem született továbbá szabályozás sem a factoringra, sem pedig az értékpapírosításra.

2. A vizsgált kérdések

Az engedményezés egyike a polgári jog nem kellően tisztázott területeinek. A problémák zömmel abból fakadnak, hogy a követelés egyidejűleg képezi a felek között fennálló relatív jogviszonynak és a jogosult vagyonának a részét, így a kérdés vizsgálatánál dologi és kötelmi jogi kérdések megválaszolása egyaránt szükséges. Abból fakadóan, hogy az engedményezéssel egy harmadik személy jelenik meg a kötelmi jog klasszikusan két személyre szabott rendszerében, számos további részletkérdés merül fel: a követeléssel milyen további jogok szállnak át az engedményesre, az adós kivel szemben jogosult a jogait érvényesíteni stb.

A dolgozat elsőként azt vizsgálja, hogy mi is az a követelés, hogyan alakult ki annak átruházhatósága, és milyen modellek jöttek létre a követelések átruházására. E körben vizsgáljuk továbbá azt is, hogy mely követelések átruházására nincs továbbra sem lehetőség. A dolgozat második része egyes speciális követelések engedményezhetőségét vizsgálja. Itt tekintjük át a jövőbeli követelések engedményezését, a követelések tömeges és globális engedményezését, a követelések részeinek engedményezését, valamint a biztosítéki célú engedményezés kérdéseit. A dolgozat harmadik része a követelések átszállásához kapcsolódó kérdéseket

(így mindenekelőtt az értesítés és a szavatosság kérdését) tárgyalja. Itt vizsgáljuk a prioritás kérdését, azaz, hogy azonos követelés több engedményese, valamint az engedményes és az engedményező hitelezője közül kinek a vagyonába tartozik a követelés, illetve ki támaszthat arra igényt. Végül a dolgozat utolsó része vizsgálja a követelések átruházásának nemzetközi magánjogi aspektusait.

II. Az elvégzett vizsgálatok, elemzések rövid leírása, a feldolgozás módszerei

A disszertáció egyaránt alkalmazza a jogtörténet és a jogösszehasonlítás módszertanát az engedményezés kérdéseinek vizsgálatakor.

1. Jogtörténeti vizsgálat

A jogtörténeti vizsgálódás e kérdés tárgyalásakor elengedhetetlen, hiszen másképp nem mutatható be az a fejlődési folyamat, amely a római és az angol jogfejlődés kezdetén egységesen kizárta az alanyváltozás lehetőségét, majd hosszas viták után részben elismerte azt. A jogtörténeti vizsgálódás során a disszertáció vizsgálja a római jogfejlődést, a germán és a romanista jogcsaládot, valamint az angol jogtörténetet. A jogtörténeti vizsgálatokra nem csupán a nemzetközi fejlődési trendek bemutatásához van szükség: a disszertáció részletesen elemzi a magyar magánjogban megjelenő álláspontokat a XIX. század második felének jogirodalmától kezdve a különböző

magánjogi törvényjavaslatokon (1900, 1913, 1928) és az 1959. évi IV. törvényen át egészen az új Polgári Törvénykönyvig.

2. Jogösszehasonlítás

A disszertáció jelentős részben támaszkodik a külföldi kódexek és a külföldi joggyakorlat tapasztalataira. A választás során döntő jelentősége volt a különböző jogcsaládok reprezentálásának. Ennek során azonban – a jelentősen eltérő jogi hagyományok és a nyelvi nehézségek miatt – a távol-keleti és a skandináv jogcsaládok megoldásainak vizsgálatától el kell tekintenem. Az egyes kérdések vizsgálata során lényegében három jogcsalád tipikus megoldásait elemezzük. A romanista jogcsaládból a francia jog, a germán jogcsaládból a német, az osztrák és a svájci jog, míg a *common law* jogrendszerek közül az angol és az amerikai jog engedményezési szabályait vizsgáljuk. Tekintettel azonban arra, hogy az újdonság mindig érdekes, egyes kérdések kapcsán vizsgáljuk továbbá a legújabb átfogó magánjogi kódex, az új holland polgári törvénykönyv szabályozását is.

3. Nemzetközi instrumentumok

Tekintettel a jogfejlődésre, a dolgozat ugyancsak elemzi az UNCITRAL egyezményét a gazdasági jellegű követelések engedményezéséről (*Convention on the Assignment of Receivables in International Trade*), az Európai Szerződési Jog Alapelvei és az UNIDROIT Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelvei engedményezéssel kapcsolatos részeit.

4. A vizsgált jogirodalom

A dolgozat feldolgozza az engedményezés, illetve tágabban a kötelem alanyainak módosulása témakörében született angol, német, osztrák és természetesen magyar monográfiákat, és bemutatja a mértékadó magyar és külföldi kommentárok álláspontját. A dolgozat – a rendelkezésre álló terjedelmi lehetőségek keretei között – áttekinti az engedményezéshez kapcsolódó legfőbb tanulmányokat, és az angol és amerikai jogirodalomból feldolgozza a releváns jogeseteket.

III. A tudományos eredmények rövid összefoglalása, azok hasznosítása illetve a hasznosítás lehetőségei

A disszertációnak a fentiekben vázolt tartalmából a szerző az alábbi hat probléma tárgyalását tartja jelentősnek.

1. A jogosulti alanycsere lehetőségének történeti kialakulása

Az engedményezés mai formájának kialakulása hosszú fejlődés eredménye. Már a kora római jogban megjelent a gazdasági igény az iránt, hogy a hitelező az adóssal szemben fennálló követeléseit akár az esedékességet megelőzően, akár azt követően pénzzé tegye. A római jog kezdetben nem ismerte el a követelések engedményezhetőségét, ezt a gazdasági célt elsősorban a *procurator in rem suam* jogintézménye helyettesítette. Az új hitelező attól

kezdve minősült jogosultnak, amikor az *actio utilist* megkapta, az adós régi hitelezőnek történő teljesítését az adós értesítésével kerülhette el. A római jog továbbélése során uralkodó volt az az álláspont, amely a követelések átruházását nem tette lehetővé. Az álláspont kialakítása a glosszátorok munkásságának az eredménye, azt azonban – lényegét tekintve változatlanul – átvették a kommentátorok és a humanista jogtudósok is. Az engedményezés vizsgálatát az *actio utilis* vizsgálatával MÜHLENBRUCH helyezte új alapokra, aki elvetette a követelésekben történő egyedi jogutódlást, de elismerte a követelés érvényesítése jogának átruházhatóságát. A XIX. század közepére két új, a követelések engedményezését lehetővé tévő álláspont jelent meg. WINDSCHEID a római jogi források elemzésével arra a következtetésre jutott, hogy az engedményezés már a római jogban is megengedett volt, az *actio utilis* kiterjesztésével a iustinianusi jog valójában az egyedi jogutódlás lehetőségét teremtette meg. A másik álláspont elszakadt a római jog vizsgálatától, és arra az álláspontra helyezkedett, hogy a német jog nem vette át a római jog engedményezés-fogalmát, ezért az engedményezésnek a német jogban való megengedettség független a római jog megoldásától.

A római jogi gondolkodást alapvetően határozta meg a keresetjogi szemlélet, ezért önmagában az, hogy a követelés átruházása csak perjogi eszközökkel volt lehetséges, nem tekinthető különlegesnek. Az engedményezés specialitását az adja, hogy amíg a posztklasszikus elmélet fokozatosan eltávolodott az *actióktól*, és

egyre inkább az anyagi jogból indult ki, addig a követelések átruházására egészen a XIX. századig csupán eljárásjogi megoldások alakultak ki. A fent vázolt jogfejlődés – különösen a pandektisták *singularis successio* elmélete – vezetett csak el oda, hogy a XIX. századi kodifikációk idejére kialakult a jogosulti pozícióban való egyedi jogutódlás lehetősége.

Hasonló fejlődésen ment végig az angol jog is. Főszabály szerint a *common law* – a követelések személyes jellegéből és a követelések átruházásának közrendbe ütközéséből kiindulva – nem tette lehetővé a követelések átruházását. A XIX. század végéig két módon lehetett az engedményezéshez hasonló joghatást elérni: a nováció és a *power of attorney* intézménye által. A *common law* merevségével szemben az *equity* bíróságok már a XVIII. század első felében lehetővé tették a követelések engedményezését, függetlenül attól, hogy a követelések az *equity* vagy a *common law* szerinti követelések voltak-e. Előbbiek esetén az *equity* lehetővé tette, hogy az engedményes saját nevében érvényesítse a követelést az engedményező perbenállása nélkül, míg az utóbbi esetén az *equity* bíróságok az engedményezőt kötelezték, hogy adja meg hozzájárulását az engedményes keresetindításához. 1873-tól a *Judicature Act*, majd az azt felváltó *Law of Property Act* 1925 megteremtette a *common law* szabályai szerinti engedményezést.

E fejlődés eredményeként mára a jogrendszerek kivétel nélkül lehetővé teszik a követelések átruházását.

2. Az engedményezés mint átruházás

A Ptk. 328. § (1) bekezdése szerint a jogosult követelését szerződéssel másra átruházhatja. Arról azonban hallgat a törvény, hogy ez az átruházás hogyan történik. A dolgozat vizsgálja, hogy a külföldi jogokban és a háború előtti magyar magánjogban milyen átruházási modell érvényesült.

A vizsgálat eredményeként a dolgozat arra a következtetésre jut, hogy a jogrendszerek szinte kivétel nélkül azt az átruházási modellt követik követelések átruházása esetén, amelyet ingó dolgok átruházása esetén is alkalmaznak: a német jog az absztrakt tradíciós modellt követi, az osztrák jog a kauzális tradíciós modellt, míg a francia jog a követelések átruházására is a konszenzuális átruházás szabályait alkalmazza.

Szükséges azonban ehelyütt egy fogalmi pontosítás. A tradíciós modellnek ugyanis már az elnevezése is arra utal, hogy a tulajdonjog átszállásához átadás (*traditio*) szükséges. Követelések esetén azonban az átadás nem konstruálható meg. *Constitutum possessorium*, *brevi manu traditio* és a szimbolikus átadás esetében nincs klasszikus értelemben vett átadás, mégis elfogadjuk, hogy ezekben az esetekben is tradíció történik. Engedményezés esetén ugyanígy elképzelhető, hogy a felek kötnek egy adásvételi, csere, ajándékozási vagy bármilyen más szerződést, amely alkalmas arra, hogy a követelés feletti rendelkezési jog átruházásának jogcíméül szolgáljon. Ez a szerződés nem viszi át az „eladott” vagy

„elajándékozott” követelést az engedményes vagyonába, csupán kötelezettséget teremt arra, hogy az engedményező a szerződésben meghatározott időpontban átruházza a követelést az engedményesre. Ennek az átruházásnak a módja az engedményezés, amellyel az engedményező teljesíti az elkötelező szerződésben vállalt követelésátruházási kötelezettségét. Mindez gyakorlati jelentőséggel is bír. Így például, ha az adásvételi szerződésben ellenszolgáltatásként kötik ki a felek az engedményezést, akkor rendszerint nem kívánják, hogy a követelés azonnal átszálljon az engedményesre. A felek abban állapodnak meg, hogy ha az eladó szerződésszerűen teljesített, akkor a vevő, azaz az engedményező, a vételárat azzal teljesíti, hogy az eladóra engedményezi az adóssal szemben fennálló követelését. Természetesen a két ügylet a valóságban nagyon gyakran egybeesik: az engedményező az adásvételi szerződés megkötésével egyidejűleg az engedményesre engedményezi a követelést. Ez azonban nem kérdőjelezi meg a korábban írtakat, hiszen a valóságban dolgok adásvétele esetén is gyakran egybeesnek a jog által szeparáltan vizsgált mozzanatok.

A háború előtti magyar magánjog az engedményezést absztrakt rendelkező ügyletnek minősítette. A Ptk. alapján azonban a kérdés nem válaszolható meg egyértelműen, de a normaszöveg leginkább arra utal, mintha konszenzuális ügylet lenne. Ez pontosan az ellenkezője az ingó dolgok tulajdonjogának átruházására alkalmazott kauzális tradíciós modellnek. E dolgozat arra a következtetésre jut, hogy ez az eltérés nem indokolt, a követelések átruházására is

alkalmazható a tulajdonátruházás körében érvényesülő rendszer. Bár a szerződéskötés és az átruházás gyakran egy aktus keretében valósul meg, nem ritka az sem, hogy szétválik a kötelezettségvállalás és annak teljesítése.

Álláspontunk szerint nincs olyan ok, amely miatt a követelések átruházása esetén az ingó dolgokon fennálló tulajdonjog átruházásától eltérő megoldást kellene választani. A tradíciós rendszer alkalmasabb az üzleti élet összetettebb ügyleteinek megvalósítására, mint a konszenzuális modell, hiszen a tradíciós rendszer lehetővé teszi a kötelezettségvállaló és az átruházó ügylet világos szétválasztását, ugyanakkor nem képezi akadályát az olyan egyszerű ügyleteknek sem, amelyekben a kötelező és a rendelkező szerződés nem válik el időben. Önmagában az, hogy az esetek jelentős részében a kötelező és a rendelkező ügylet egybeesik, nem jelenti azt, hogy ezek ne lennének különválaszthatóak. Mindezen megfontolások alapján kauzális tradíciós ügyletnek minősítjük a követelések átruházását.

3. Nem engedményezhető követelések

Bár a jogfejlődés eredményeként valamennyi vizsgált jogrendszer elismerte a jogosulti alanycsere lehetőségét, a követelések átruházhatósága nem feledteti, hogy itt olyan vagyontárgyról van szó, amely egy személyes jogviszonyon alapul, és amely ezáltal nem választható el teljes mértékben a szerződő fél személyétől. A követelésnek ezen a kettős jellegén alapulva a jogrendszerek sokkal

szélesebb körben teszik lehetővé a követelések forgalomképességének korlátozását vagy kizárását, mint dolgok esetén. Általában három esetkör létezik, amely a követelések engedményezését kizárja. Nem engedményezhetőek azok a követelések, amelyek engedményezhetőségét jogszabály kizárja, amelyekben az alanycsere a kötelelem lényegét változtatná meg (személyes követelések), valamint amelyek engedményezhetőségét az adós és az eredeti jogosult kizárták.

A személyes követelések engedményezésének tilalma azon alapul, hogy bár a fejlődés eredményeként a követelés elszakad a jogosult és a kötelezett személyétől, és így a követelések főszabályként átruházhatóvá válnak, egyes esetekben azonban a követelés jellegéből adódóan továbbra is kizárt az engedményezés. Így például a német, az osztrák és a svájci jog sem ismeri el egyes megbízási szerződésekből fakadó követeléseket, így például az ügyfélnek a jogi tanácsadásra vonatkozó vagy a páciensnek az orvossal szemben az elvégzendő műtétre vonatkozó követelésének az engedményezhetőségét.

A személyes jelleg jelentősége az engedményezést kizáró kikötések körében is érvényesül. A követelések forgalomképességének közel két évezredes jogfejlődése a XX. századra eljutott arra a pontra, hogy lényegében valamennyi jogrendszer elismeri a követelések engedményezhetőségét: a követelések a jogosult vagyonának részét képezik, ezért azok ugyanúgy szabadon átruházhatóak, mint a jogosult más ingó és ingatlan vagyontárgyai. Ezzel a fejlődéssel

párhuzamosan ugyanakkor továbbra is él az a felfogás is, hogy a követelés személyes kapocs a jogosult és a kötelezett között, ezért a kontinentális jogok és az angol jog egyaránt elismerte az adósnak azt a lehetőségét, hogy a hitelezőnek a vele szemben fennálló követelését forgalomképtelenné tegye. Míg azonban az ilyen kikötések a XX. század elejéig a gazdaságnak csupán néhány, jól körülhatárolható szegmensében voltak széles körben használatosak, és így azok elsősorban dogmatikailag minősültek érdekesnek, addig a XX. század második felére a követelések engedményezhetőségének szerződéses korlátozását lehetővé tévő államokban a követelések óriási százalékban forgalomképtelenné váltak, így a probléma gazdaságilag is jelentőssé vált. Az elmúlt években számos iparág, így például a nagykereskedelmi beszerzések, a biztosítási piacok, a bank- és hitelszerződések, valamint a közbeszerzések általános szerződési feltételei között megjelentek az engedményezést kizáró kikötések. Egyes szerzők szerint a követelések több mint ötven százaléka nem vehet részt a felek rendelkezése alapján a vagyoni forgalomban. Az engedményezést kizáró kikötéseket kiharcoló adósok elsősorban az engedményezéssel járó adminisztratív terhekkkel, az üzleti kapcsolat bizalmi jellegével, a többszöri teljesítés kockázatával támasztják alá az ilyen kikötések alkalmazását.

A jog gazdasági elemzése szerint a követelések engedményezhetősége előnyös, mivel vélelmezhető, hogy létezik olyan harmadik személy, aki számára a kötelezett teljesítési ígérete

többet ér, mint az eredeti jogosult számára, és aki ezért hajlandó ennek a többletnek egy részét átengedni az engedményezés fejében az engedményezőnek. Ha eltekintünk a szerződéskötés költségeitől, akkor azt mondhatjuk, hogy a gazdasági racionalitás akkor indokolja a követelések engedményezhetőségének elismerését, ha az engedményező számára realizálható előny meghaladja az adóst ért hátrányt úgy, hogy mindkét értéknél figyelembe vesszük az előny, illetve a hátrány bekövetkezésének valószínűségét.

Dogmatikai oldalról vizsgálva a kérdést, azt láthatjuk, hogy a vizsgált országok jellemzően eltérően szabályozzák az ingó dolgok és a követelések forgalomképességének korlátozását. A Ptk. kiváló példa erre: kötelmi hatállyal a felek szabadon korlátozhatják a dolgok forgalomképességét, ez azonban harmadik személlyel szemben nem hatályos. Ha tehát a tulajdonos ilyen kikötés ellenére ruházza át a dolog tulajdonjogát, a vevőre átszáll a tulajdonjog, abból csupán kártérítési kötelezettség fakad. Dologi hatállyal ugyanakkor a felek csak rendkívül szűk körben élhetnek e tilalommal. A Ptk. 114. § (2) bekezdése szerint az elidegenítés és terhelés jogát szerződéssel csak a tulajdonjog átruházása alkalmával lehet korlátozni vagy kizárni, és csak abból a célból, hogy a tilalom az átruházónak vagy más személynek a dologra vonatkozó jogát biztosítsa. Követelések esetén azonban a kérdést a Ptk. nem rendezi. A külföldi és a háború előtti magyar jogirodalom alapján lényegében kétféle megközelítést követhetünk. Az egyik elmélet szerint a követelés forgalomképes, és ezért az engedményezést kizáró kikötést a hitelező

kötelezettségvállalásának tekinti, amely – minden más szerződéses kikötéshez hasonlóan – csupán a felek között hatályos. A másik álláspont szerint az engedményezést kizáró kikötések esetén nem arról van szó, hogy egy már meglévő, forgalomképes követelést fosztanak meg az átruházhatóságtól, hanem arról, hogy a felek forgalomképtelen vagy korlátozott forgalomképességű követelést hoznak létre. Az elmélet alapjául a *Bundesgerichtshof* egy 1963-as ítélete szolgál, amely kimondta, hogy „a követelés engedményezését kizáró vagy korlátozó kikötés nem egy, a követeléstől idegen elidegenítési tilalmat kapcsol a követeléshez, hanem a követelést kezdettől fogva elidegeníthetetlen jogként hozza létre (vagy, ha abban a felek később állapotodnak meg, akkor utólag változtatja át ilyenné).” (BGHZ 40, 156, 160.) Ennek megfelelően egészen az elmúlt évekig uralkodó volt az az álláspont, hogy az adós és a hitelező jogosult megállapodni abban, hogy a szerződésükből fakadó követelések nem engedményezhetőek, és ez a megállapodás dologi hatállyal bír, azaz az adós arra harmadik személyekkel szemben is hivatkozhat. Ez a megoldás azonban álláspontunk szerint mesterkéltnél, ellentmond a vagyoni feletti szabad rendelkezési jog elvének és a kötelmi jog relatív szerkezetének, jelentős bizonytalansági elemet visz a vagyoni forgalomba, és gazdaságilag káros.

A kötelmi jog relativitásából az adódik, hogy a felek szerződéses megállapodása csupán a felek között bír joghatással, harmadik személyekkel szemben az ilyen megállapodások hatálytalanok. Ennek megfelelően a követelések forgalomképességét korlátozó

megállapodások csupán relatív hatállyal bírhatnak, és az engedményező legfeljebb a szerződés megszegése alapján lenne felelősségre vonható, az engedményes azonban megszerezne a követelést.

Az elmúlt évek reformjai (például a német kereskedelmi törvény és az osztrák polgári törvénykönyv módosítása) is ebbe az irányba mutatnak. Ezek alapján jelenleg az alábbi modelleket különböztethetjük meg. Az engedményezést kizáró kikötések semmisségét mondja ki többek között az amerikai jog. E szerint az engedményezést kizáró kikötések semmilyen joghatással nem bírnak, így annak megszegéséből még kártérítési kötelezettség sem fakad. A szabályozás a követelések forgalomképességén alapul, és a forgalomképesség korlátozását gazdaságilag rendkívül károsnak tartja, ezért azt semmilyen formában nem ismeri el. Az engedményezést kizáró kikötések harmadik személyekkel szembeni hatálytalanságát mondja ki például az UNCITRAL Egyezmény. E szerint az engedményezés érvényes akkor is, ha az eredeti szerződés engedményezést kizáró kikötést tartalmazott. Ez a megoldás ugyanakkor érvényesnek ismeri el az ilyen kikötéseket, ezért – bár az engedményes megszerzi a követelést – az engedményező szerződésszegést követ el, és az adós szerződésszegés címén jogosult vele szemben igényt érvényesíteni. A harmadik megoldás a BGB és az angol jog megoldása, amely még ma is dologi hatályt biztosít a felek szerződéses megállapodásának, annak ellenére, hogy ez a megállapodás semmilyen nyilvántartásban nem szerepel, így a dologi

jog által megkívánt publicitás az engedményezést kizáró kikötések tekintetében nem érvényesül. Még egy modell jelent meg az elmúlt években, amely a szabályozás során különbséget tesz pénzkövetelések és más követelések engedményezése között, és pénzkövetelések esetén nem ismeri el az engedményezést kizáró kikötések dologi hatályát, míg más követelések esetén igen. Ezt a megoldást választotta például az UNIDROIT Alapelvek.

A trend egyértelmű: az elmúlt másfél évtized során sorra születtek az olyan jogszabályok, amelyek az addig szinte egyedüli megoldást, amely az engedményezést kizáró kikötéseknek dologi hatályt tulajdonított, háttérbe szorították. A német jogalkotó 1994-ben módosította a HGB-t, amely a kereskedelmi ügyletek viszonylag széles körében felülírta a BGB-nek az engedményezést kizáró kikötések harmadik személyekkel szembeni hatályát kimondó 399. §-át. Az osztrák jogalkotó az ABGB módosításával 2005-ben léptette hatályba az engedményezést kizáró kikötésekre vonatkozó új szabályozását. A nemzetközi instrumentumok kivétel nélkül meghaladták a dologi hatály elvét. A követelés tárgya szerint differenciált szabályozás valóban előrelépés lehet a probléma megoldása felé, hiszen a pénzkövetelések általában nem személyes jellegűek (szemben az egyéb szolgáltatásokra irányuló követelésekkel), és ez az a kör, amelyben a finanszírozási szempontok releváns módon vetődnek fel.

De lege ferenda két mérlegelendő szempont adódik: a felek szerződési szabadsága és a vagyontárgyak forgalomképességének

biztosítása. A szerződési szabadságot hangsúlyozó megoldások az engedményezést kizáró kikötések abszolút vagy relatív hatályát ismerik el, míg a vagyontárgyak forgalomképességét előtérbe helyező megoldások a relatív hatályt vagy a semmisséget választják. Álláspontunk szerint e két szempontot leginkább az engedményezést kizáró kikötések harmadik személyekkel szembeni hatálytalanságának kimondása veszi figyelembe. Ez a megoldás összhangban van továbbá a Ptk.-nak az elidegenítési tilalomra vonatkozó rendelkezésével. Ez a megoldás tehát biztosítja a követelések forgalomképességét, anélkül, hogy a felek szerződési szabadságába túlzottan beavatkozna. Egy kellő alkupozícióban lévő adós kikötheti, hogy a szerződésből fakadó követelés nem engedményezhető, és a szerződésben rögzítheti, hogy az e tilalom ellenére bekövetkező engedményezésnek mi a jogkövetkezménye (például kötbérfizetés). Ez azonban egyúttal e megoldás hátrányát is jelenti: az adós által a hitelező szerződésszegése esetére kikötött jogkövetkezmények alkalmasak lehetnek arra, hogy a hitelezőt elrettentsék a követelés engedményezésétől. Ugyancsak a követelések forgalomképessége ellen hathat az is, hogy e megoldás lehetőséget teremt arra, hogy az adós kikösse, hogy az engedményezésre tekintettel elállhat a szerződéstől, megtagadhatja a teljesítést vagy beszámíthatja a kötbér-követelést a tartozásába. Az első probléma jogi eszközökkel hatékonyan nem kezelhető. Elképzelhetőnek tartjuk, hogy egyes esetekben az ilyen kikötések tisztességtelennek minősüljenek, de önmagában például egy nem túlzottan magas összegű kötbérikötés álláspontunk szerint nem

minősül tisztességtelennek. Indokolt lehet ezért néhány év elteltével megvizsgálni az e szabály alapján kialakuló gyakorlatot, és a vizsgálat eredménye alapján dönteni arról, hogy indokolt-e a harmadik személyekkel szembeni hatálytalanságnál radikálisabb módon beavatkozni a felek szerződésébe. A második probléma azonban kezelhető a Ptk.-ban. A *pactum de non cedendo* harmadik személyekkel szembeni hatálytalanságát kimondó rendelkezést szükséges kiegészíteni egy olyan szabállyal, amely biztosítja, hogy bár az engedményezés minősülhet szerződésszegésnek, és az engedményező e szerződésszegésért felelhet, de a szerződésszegés nem eredményezheti az eredeti szerződés felmondását, és nem vezethet az engedményes jogainak csorbulásához.

4. Jövőbeli követelések engedményezése

A jövőbeli követelések engedményezése szinte minden országban komoly problémát jelent. Ez alól csak azok az országok jelentenek kivételt, amelyekben a jövőbeli engedményezés az engedményezésről való értesítési kötelezettség miatt nem bír jelentőséggel.

Az ellenérvések egy része jogpolitikai jellegű, abból fakad, hogy a jövőbeli követelések engedményezésével – különös tekintettel azokra a szerződésekre, amelyekkel az engedményező valamennyi jövőbeli követelését engedményezi – az engedményező olyan kötelezettséget vállal, amely, ha az engedményező a kockázatait rosszul méri fel, alkalmas az engedményező ellehetlenítésére,

gazdasági mozgásterének rendkívüli leszűkítésére. A jövőbeli követelések elismerésének útjában áll a jogpolitikai mellett egy dogmatikai probléma is. Hogyan ruházhat át az engedményező valamit, amivel nem rendelkezik a rendelkezés időpontjában?

A válasz során a legtöbb jogrendszer elválasztja azokat a követeléseket, amelyek jogalapja az engedményezés időpontjában már létezik, de maga a követelés még nem lejárt, azoktól az esetektől, amikor még a követelés alapjául szolgáló jogviszony sem jött létre. Az első csoportba tartozó követelések engedményezhetőségét valamennyi vizsgált jogrendszer elismeri, azt még azok a szerzők sem vitatják, akik a második csoportba tartozó követelések engedményezhetőségét problematikusnak tartják.

„Valódi” jövőbeli követelésről ugyanakkor álláspontunk szerint fogalmilag kizárt rendelkezni, hiszen a rendelkező ügylet lényege, hogy azonnali, közvetlen joghatást vált ki. Nem létező követelést ezért nem lehetséges átruházni, az engedményező csak arra vállalhat kötelezettséget, hogy amikor megszerzi a követelést, akkor azt átruházza az engedményesre.

A probléma kezelésére három megoldás terjedt el. Számos jog, így például a magyar jog, valamint az UNIDROIT Alapelvek és az Európai Alapelvek, nem ad választ az itt vázolt dogmatikai problémára, és a jövőbeli követelések engedményezhetőségét minden magyarázat nélkül ismeri el. A másik megoldást a német jogirodalom követi. E szerint a jövőbeli követelések

engedményezhetőségének az alapját a BGB 185. §-a teremti meg, amely szerint a nem jogosult általi rendelkezés érvényessé válik a jogosult utólagos hozzájárulásával. E jogszabály ilyen kiterjedt értelmezése azonban a kötelező és a dologi ügyletet összemossa vagy legalábbis jelentősen közelíti egymáshoz, hiszen olyan vagyontárgy feletti rendelkezést is lehetővé tesz, amely felett a rendelkezőnek a rendelkezés időpontjában rendelkezési joga nincs. A fizetésképtelenségi szabályok tekintetében azonban ezen jogok is különbséget tesznek a valódi és a nem valódi jövőbeli követelések között. A német *Insolvenzordnung* szerint például, ha az engedményes olyan jövőbeli követelést engedményezett, amely esetén az alapjogviszony már az engedményezés időpontjában fennállt, akkor ezek a követelések kikerülnek az engedményező vagyonából, ezért az engedményező esetleg bekövetkező fizetésképtelensége esetén a hitelezők azt nem vehetik igénybe a követeléseik kielégítése során. Ha azonban még a jogviszony sem létezik, amelyből a követelés majd létre fog jönni, akkor az engedményes valójában semmit sem szerez meg az engedményezéssel, hiszen ebben az esetben még várományról sem beszélhetünk. A jogutódlás ezért csak akkor tud bekövetkezni, amikor a követelés létrejött. Ha azonban ebben a pillanatban az engedményező ellen már megindult a felszámolási eljárás, akkor a követelés nem száll át az engedményesre, hanem az engedményező felszámolási vagyonába kerül, és az engedményes csak a többi hitelező között lesz jogosult kielégítést keresni.

Dogmatikailag kielégítőbbnek tartjuk ezért a például a holland jog által követett megoldást, amely a dolgokhoz hasonlóan követelések esetén is különbséget tesz kötelező és rendelkező ügyletek között, ennek megfelelően megkülönbözteti az engedményezést és az engedményezésre történő kötelezettségvállalást. Mindezek alapján álláspontunk szerint a szabályozásnak el kell ismernie, hogy – az adásvétel szabályozásával összhangban – az engedményező már azelőtt kötelezettséget vállalhat egy követelésnek az átruházására, mielőtt a fölött rendelkezési jogot szerzett. Nem lehet ugyanakkor elismerni, hogy valaki olyan vagyonnal rendelkezzen, amely nem tartozik a vagyónába, ezért a szabályozásnak azt kell meghatározni, hogy a jövőbeli követelés csak akkor száll át, amikor létrejött, azaz, amikor azon az engedményező rendelkezési jogot szerzett.

Ahogy eladhatom az adásvételi szerződés pillanatában nem az én tulajdonomban lévő gépkocsit, ugyanúgy kötelezettséget vállalhatok arra, hogy egy jelenleg nem létező bérleti szerződésből fakadó követelésemet átruházom. Ez azonban nem engedményezés, hanem csupán engedményezésre történő kötelezettségvállalás. Ahhoz, hogy a követelés átszálljon az engedményesre, az szükséges, hogy azt az engedményező az engedményesre engedményezze. Nincs természetesen szükség arra, hogy az engedményező egyesével engedményezze a létrejött követeléseket. Ahogy a holland jog mutatja: elegendő, ha az engedményező a létrejött követelésekről időről időre kiállít egy listát. Ez a megoldás az egyetlen, amely a

jövőbeli követeléseket széles körben engedményezhetővé teszi anélkül, hogy dogmatikailag nem vagy csak kisebb-nagyobb bakugrással megmagyarázható eredményre vezetne. E megoldásnak továbbá gyakorlati haszna is van, hiszen e nélkül az engedményes nem tudná, hogy konkrétan milyen követelések kerültek az engedményezés eredményeként a vagyonába. Épp ebből a gondolatból kiindulva a jövőbeli követelések engedményezése esetén az engedményes jellemzően ma is megköveteli, hogy az engedményező tájékoztassa az egyes követelések létrejöttéről, hiszen ez teszi lehetővé többek között, hogy az engedményes a könyveiben feltüntesse a vagyonába került követeléseket. Ez a megoldás épp ezért álláspontunk szerint nem is növeli az ügyletben részt vevők terheit.

5. Fiduciárius jogviszonyok

A követelés mint a jogosult vagyonának aktívuma forgalomképessé válásával elterjedt a követelés hitelbiztosítékként, az alábbiakban ismertetett indokok alapján elsősorban fiduciárius biztosítékként való alkalmazása is. A dolgozat a biztosítéki célú engedményezés mellett általában is vizsgálja a fiduciárius jogviszonyokat.

A tulajdon biztosítéki formában való alkalmazása a korai római jogban jelent meg. A *fiducia cum creditore* alapján a hitelező tulajdont szerzett az adós által nyújtott biztosítékon, és csupán ígéretet tett arra, hogy a biztosíték tulajdonjogát bizonyos feltételek esetén visszaruházza az adósra. Az adós tehát elvesztette a

tulajdonjogát, a zálogtárgyat csak kötelmi alapon követelhetette vissza a hitelezőtől. A iustinianusi római jog épp ezért nem is ismerte el a *fiducia cum creditore* lehetőségét, ehelyett terjedt el a korlátozott dologi jogot biztosító zálogjog intézménye. A fiduciárius biztosítékok újrafelfedezése a XIX. században, a kodifikált nemzeti jogok megjelenésével történt meg. Az elterjedésüket jellemzően minden jogrendszerben két szabály indokolta: az ingó jelzálog hiánya és az értesítési kötelezettség a követeléseken alapított zálogjog esetén. Ingó zálogjog esetén a tényleges birtokátruházás követelményét az indokolta, hogy a jogalkotó el kívánta kerülni, hogy az adós a biztosíték birtokában maradjon, hiszen ezáltal a forgalom számára a valósággal ellentétes látszat keletkezne: az adós a dolog birtokában képes lenne azzal rendelkezni, így, megfelelő nyilvántartás hiányában, a forgalom számára az a látszat keletkezne, hogy az adós továbbra is tehermentes tulajdonos. Az értesítési kötelezettség minden esetben kényelmetlen a zálogkötelezett számára, egyrészt az értesítéssel járó adminisztratív teher miatt, másrészt pedig amiatt, hogy így harmadik személyek „kéretlenül” is információhoz jutnak a gazdasági helyzetéről. Sokkal lényegesebb hátránya azonban a szabálynak, hogy ez a leglényegesebb finanszírozási formák – így elsősorban a globálcesszió és a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás – esetében alkalmazhatatlanná teszi a zálogjogot. Jövőben létrejövő kötelezettségek esetén nincs adós, ezért nincs is kit értesíteni. Ha azonban az értesítés a zálogjog létrejöttének feltétele, akkor nincs lehetőség jövőbeli követelések elzálogosítására.

A dologi biztosítékok kezelésének kérdésében három, markánsan elkülönülő megoldás alakult ki: a német, az osztrák és az amerikai.

A német jog egyrészt nem ismeri el a tényleges birtokátruházás nélküli zálogjogot (*Faustpfandprinzip*), másrészt pedig a követelésen alapított zálogjog létrejöttének feltétele az adós értesítése, ezért a zálogjog Németországban lényegében nem bír jelentőséggel a követelések körében. Elengedhetetlen volt ezen okok miatt, hogy a bírói gyakorlat elismerje a zálogjog szabályait megkerülő biztosítéki, bizalmi ügyleteket. A fizetéseképtelenségi szabályozás ugyanakkor rendelkezik a biztosítéki célú engedményezésről, e tekintetben a jogalkotó az engedményezést és a zálogjogot azonos módon kezeli, közvetlen kielégítési jogot biztosítva a záloghitelezőnek és a biztosítéki engedményesnek egyaránt.

Az osztrák bírói gyakorlat egyértelműen megfogalmazta, hogy a zálogjognál megkívánt publicitásnak a biztosítéki célú engedményezés esetén is érvényesülnie kell, hiszen a két intézmény ugyanazt a célt szolgálja. Ezért a biztosítéki célú engedményezés érvényességéhez az adós értesítése vagy az engedményezésnek az engedményező könyveiben való feltüntetése szükséges. Ez a megoldás észleli a különböző fiduciárius ügyletek és a zálogjog funkcionális azonosságát, és azt, legalábbis a biztosíték létrejötte szempontjából érvényesíti is. A szabályozás ugyanakkor nem jut el a különböző dologi biztosítékoknak valamennyi lényegi kérdésben történő azonos kezeléséig.

A harmadik megoldást elsőként az Amerikai Egyesült Államok alkalmazta. A *Uniform Commercial Code* hitelbiztosítéki szabályait tartalmazó 9. cikke radikálisan új megközelítést választott azzal, hogy a felek által választott formától függetlenül minden olyan tranzakcióra alkalmazandó, amelynek célja, hogy valamely vagyontárgy biztosítékuul szolgáljon. E rendelkezés a dologi jogi biztosítékok funkcionális szemléletét fogalmazza meg: mindegy, hogy a felek a biztosítéknyújtás melyik módját választották, a biztosíték létrejöttére, a többi hitelezővel szembeni rangsorra, a kielégítésre, a felek jogaira és kötelezettségeire, a nyilvánosság kérdésére és a fizetéseképtelenségre ugyanazok a szabályok lesznek irányadóak. A felek tehát szabadon dönthetnek, hogy a biztosítékuul nyújtott követelésen zálogjogot alapítanak-e vagy azt biztosítéki céllal engedményezik, arra az előbbieken felsorolt kérdésekben ugyanazok a szabályok lesznek irányadóak. Ezt a megközelítést választotta a jelenleg elfogadás előtt álló UNCITRAL *Legislative Guide on Secured Transactions* is, amely szintén valamennyi *in rem* biztosítékra vonatkozó szabályozást kíván adni. És sok szempontból ezt a megoldást javasolta az angol *Law Commission Company Security Interest* jelentése is. Ez a megoldás felszámolja a jogi formák versenyét, és kiszámítható helyzetet teremt a követelések rangsorában.

A disszertáció vizsgálja a biztosítéki engedményezésnek a hazai megítélését. E kérdésben két álláspont különíthető el. A felek szerződési szabadságán alapuló álláspont szerint a zálogjog célja a

hitelező követelésének biztosítása. Ha azonban a szabályozás hibás, hiányos vagy elégtelen, a zálogjog nem képes betölteni a rendeltetését, ezért a hitelezők más, hatékonyabb biztosítéki formát keresnek. Ilyen hatékonyabb biztosíték lehet a fiduciárius biztosíték, mivel ilyen esetben nincs közokirati, illetve bejegyzési kényszer; nincs szükség a zálogjog érvényesítéséhez bírósági végrehajtásra; a járulékoság hiánya miatt lehetőség van a biztosíték tárgyának önálló átruházására az alapkövetelés átruházása nélkül; az adós elleni felszámolási és végrehajtási eljárásban a biztosíték nem tartozik a felszámolási vagyonaiba, arra a hitelezők végrehajtást sem vezethetnek. Ez az álláspont érvényes jogcímnak ismeri el a *causa fiduciaet*, és a fiduciárius tulajdonátruházást nem minősítik *in fraudem legis* ügyletnek sem, mivel nincs olyan jogszabály, amely a zálogjogot kizárólagos dologi biztosítékká minősítené. Végül pedig nem színeltek ezek az ügyletek, mivel mindkét fél akarata valóban biztosítéki célú engedményezésre irányult.

Az ezzel ellentétes álláspont szerint a zálogjog mint korlátozott dologi jog a jogfejlődés eredménye, a jogalkotó válasza a hitelezők dologi biztosíték iránti igényére és a biztosítéki tulajdonátruházás nem kívánatos elemeinek kizárására. A zálogjogi szabályozásban a zálogjogosult, a zálogkötelezett és harmadik személy hitelezők érdekei egyaránt érvényesülnek. A biztosítéki átruházást vizsgálva nyilvánvaló, hogy a lehető legteljesebb jogosítványokat magában foglaló tulajdonjog szabályaiból hiányoznak azok a korlátok, amelyeket a jogalkotó a zálogjog szabályaiba éppen annak

biztosítéki jellegére tekintettel épített bele. A biztosítéki átruházással a felek épp ezeket a korlátokat kívánják megkerülni. *De lege ferenda* is problematikus lenne a létező dologi biztosítékok mellett új biztosítéki formák létesítése, megfelelő zálogjogi szabályozás esetén nincs legitim piaci igény az ilyen jellegű biztosítékokra, ezért jogpolitikailag helytelen lenne az ilyen irányú kodifikáció.

A disszertáció a dologi hitelbiztosítékok funkcionális megoldása mellett érvel, amely alapján zálogszerződésként érvényes az a megállapodás, amely követelés biztosítása céljából tulajdonjog, jog vagy követelés átruházására, fenntartására vagy a biztosított követelés jogosultja által egyoldalú jognyilatkozattal való megszerzésére irányul.

6. A kötelezett értesítése az engedményezésről

A vizsgált jogrendszerek jelentősen eltérően szabályozzák az engedményezésről szóló értesítés joghatását. A *Code civil* szerint harmadik személyekkel szemben akkor hatályos az engedményezés, ha arról a felek az adóst értesítették (*signification*) vagy az adós az engedményezést elismerte (*acceptation*). Az értesítés *Code civil* szerinti szabályai összhangban vannak a francia tulajdonátruházási rendszerrel. A *Code civil* szerint ingó dolgok tulajdonjoga a felek megállapodásával átszáll. Ha azonban figyelembe vesszük a többszöri eladás szabályát, amely szerint a dolgot az szerzi meg, aki először lép jóhiszeműen birtokba, akkor láthatjuk, hogy harmadik személyekkel szemben a birtokátruházás is szükséges.

Az angol jogban eltérő az adós értesítésének szerepe attól függően, hogy az engedményezés *legal* vagy *equitable* engedményezés-e. A *Law of Property Act* alapján az engedményes jogosulti pozíciója az adós írásbeli értesítésével válik teljessé. Értesítés hiányában az engedményezés *legal* engedményezésként érvénytelen. Az írásbeli értesítés hiánya ugyanakkor nem teszi abszolút érvénytelenné az engedményezést, ha az megfelel az *equitable* engedményezés követelményeinek, akkor az engedményes annak szabályai szerint megszerzi a követelést. Az *equitable* engedményezés engedményese önmagában a megállapodással a követelés jogosultjává válik.

A német, az osztrák, a svájci és a magyar jog azonosan kezeli az engedményezésről szóló értesítést. Az engedményezés a felek közötti konszenzus létrejöttével megtörténik, a követelés átszáll az engedményesre. Az adós értesítése nem feltétele az engedményezési szerződés harmadik személyekkel szembeni hatályának. Az értesítés legfőbb funkciója, hogy az adós ne teljesíthessen joghatályosan az engedményezőnek. Ehhez kapcsolódik a BGB-nek az engedményi okiratra vonatkozó szabályozása.

A disszertáció javaslatot tesz az adós értesítésére vonatkozó új szabályokra. Álláspontunk szerint indokolt az új Ptk.-ban visszatérni a háború előtti magánjog és a német BGB megoldásához az engedményezésről szóló okiratok kiállítása kérdésében, és az engedményező kötelezettségeként megfogalmazni azt, hogy az engedményező köteles minden okiratot átadni az engedményesnek, amely ahhoz szükséges, hogy az engedményes a kötelezettel

szemben felléphessen. Az engedményező köteles az okiratok átadása mellett az engedményes kérésére az engedményezés megtörténtéről egy okiratot kiállítani vagy a kötelezettet értesíteni a követelés átruházásáról. A Ptk. alapján három joghatás fűződik az értesítéshez: egyrészt ezt követően a kötelezett joghatályosan csak az engedményesnek teljesíthet, másrészt ez az időpont határozza meg, hogy milyen körben élhet beszámítási kifogással a kötelezett az engedménnyel szemben, végül pedig – bár ezt a Ptk. külön nem fogalmazza meg – ez az időpont határozza meg azt is, hogy az engedményező és a kötelezett szerződésének módosítása meddig hat ki az engedményesre. Magához az értesítéshez csupán e két utóbbi joghatást szükséges fűzni. E szerint a kötelezett értesítése után a kötelezett és az engedményező szerződésének módosítása nem érinti egyrészt az engedményesnek a kötelezettel szemben fennálló jogait, másrészt pedig a kötelezett az engedménnyel szemben azokat a kifogásokat érvényesítheti és azokat az ellenköveteléseket számíthatja be, amelyek az engedményezővel szemben az értesítéskor már fennállt jogalapon keletkeztek. Az engedményes ugyanakkor a joghatályos értesítés ellenére továbbra is az engedményezőnek való teljesítéssel szabadul a kötelemből. Mivel javaslatunk szerint az engedményezésről való értesítésben nem szükséges az engedményes személyét és az új teljesítési helyet megjelölni, szükséges bevezetni a teljesítési utasítás intézményét. A teljesítési utasításhoz kapcsolódik az, a Ptk. alapján az értesítéshez kapcsolódó joghatás, hogy a kötelezett csak az új jogosultnak való teljesítéssel szabadul a kötelemből. A teljesítési utasításig tehát csak

az engedményezőnek, a teljesítési utasítást követően pedig csak a teljesítési utasításban megjelölt személynek teljesíthet az engedményes.

Ugyancsak az engedményezésről való értesítéshez kapcsolódik a követelések többszöri értékesítésének problémaköre. A többszöri engedményezés kérdésében lényegében három álláspont alakult ki a vizsgált jogrendszerekben. A tradíciós tulajdonátruházást követő kontinentális jogok szinte egységesen azt a megoldást választották, hogy az első engedményes szerzi meg a követelést, hiszen az engedményezéssel a követelés kikerül az engedményező vagyonából, így a második és minden azt követő engedményezés nem alkalmas a célzott joghatás kiváltására. Másik modellt választottak azok a jogok, amelyek megkövetelik az adós értesítését az elsőbbség biztosításához. Ezt a megoldást választotta az angol és a francia jog, azonban jelentősen eltérő indokok alapján. A konszenzuális tulajdonátruházást követő francia jog azért követeli meg az adós értesítését, mert követelések esetén az értesítést lényegét tekintve a tulajdonátszállás harmadik személyekkel szembeni hatályosságához megkövetelt birtokátruházással tekinti azonosnak. Az angol jog ugyanakkor azért várja el az értesítést, mert így biztosítható, hogy a későbbi potenciális engedményesek az engedményezést megelőzően az adóstól megbízható tájékoztatást kapjanak arról, hogy az engedményezni kívánt követelésnek továbbra is az engedményező-e a hitelezője. Az amerikai modell gyökeresen más megoldást követ, amelyet az tesz lehetővé, hogy a

UCC hatálya alá tartozó követelések engedményezése nyilvántartásba vehető, így a rangsor kérdését a nyilvántartás egyszerűen kezelhetővé teszi: a hitelező az engedményezést megelőzően meggyőződhet arról, hogy az engedményezőnek milyen más hitelezője van, és pontosan megállapíthatja ezen hitelezők rangsorát.

E kérdésben az eltérő megoldások eltérő megközelítést tükröznek. A kontinentális országok a dogmatikai tisztaságot helyezték előtérbe, ezért tagadják meg a későbbi engedményezés érvényességének elismerését. A megközelítés dologi jogi aspektusból helyes, de az engedményt kiszolgáltató helyzetbe hozza, hiszen abban az esetben, ha az adóst még nem értesítették az előző engedményezésről, akkor csak az engedményező könyveinek vizsgálatából tudná megállapítani, hogy az engedményezni kívánt követelés az engedményező vagyonába tartozik-e. A másik megoldás ezt a problémát orvosolja, hiszen az adós értesítéséhez köti a követelés megszerzését, dologi jogilag ugyanakkor nehezen megmagyarázható helyzethez vezet, hiszen a követelés megszerzése egy speciális *quasi*-publicitási elemtől, az adós értesítésétől függ. Bár mindkét megoldás egyaránt alkalmas lehet a kívánt eredmény elérésére, álláspontunk szerint az új Ptk.-ban is indokolt fenntartani azt a szabályt, amely a követelés dologi hatályú átszállásához nem követeli meg az adós értesítését. Ebből az is következik, hogy nem szükséges változtatni azon a szabályon sem, hogy a követelést az első engedményes szerzi meg, függetlenül attól, hogy az adós mikor

és kitől értesül az engedményezésről. Természetesen ez nem változtat azon az elven, hogy az adós joghatályosan teljesíthet annak a jogosultnak, akiről az engedményező vagy az engedményes őt értesíti, akkor is, ha az nem az első engedményes.

7. A disszertáció hasznosításának lehetőségei

A szerző úgy gondolja, hogy a disszertáció két tekintetben hasznosulhat. Tekintettel arra, hogy jelenleg tart az új Polgári Törvénykönyv kodifikációja, a szerző bízik abban, hogy a disszertációban megfogalmazott kodifikációs javaslatokat a jogalkotó az új Ptk.-ban hasznosítani tudja. E tekintetben a szerző célját részben elérte, hiszen a VÉKÁS Lajos szerkesztésében megjelent Szakértő Javaslat (Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Budapest, 2008, Complex) engedményezési fejezete – lényegét tekintve – a dolgozatban kifejtett álláspontot tartalmazza. A szerző megtisztelve érezné magát, ha az itt kifejtett gondolatok – bármilyen csekély mértékben is – hozzájárulnának a polgári jog (mindenekelőtt a kötelmi jog és a dologi jog) dogmatikai tisztázásához.

IV. A munka témaköréből készült publikációk jegyzéke

A disszertáció készítése során a szerző számos rész tanulmányt jelentetett meg különböző jogi folyóiratokban. Mivel ezek a rész tanulmányok jelentős részben az új Polgári Törvénykönyv

jelenleg folyamatban lévő újrakodifikálását kívánták segíteni, a konkrét szabályozási javaslatot tartalmazó tanulmányok jelentős részben a Polgári Jogi Kodifikáció című folyóiratban jelent meg. Itt jelent meg:

- Az engedményezésre vonatkozó szabályok újragondolása a nemzetközi gyakorlat tükrében. *Polgári Jogi Kodifikáció* 2003/5. 3-18. oldal,
- Tartozásátvállalás mint nováció. *Polgári Jogi Kodifikáció* 2005/1. 3-18. oldal,
- Szerződésátruházás. *Polgári Jogi Kodifikáció* 2005/3. 20-26. oldal.

Az engedményezés gazdasági aspektusairól a Gazdaság és Jog című folyóirat jelentetett meg egy tanulmányt:

- Engedményezés az UNCITRAL egyezményben és az új Polgári Törvénykönyvben. *Gazdaság és Jog* 2004/3. 11-17. oldal.

Az engedményezés egy speciális aspektusáról, a biztosítéki célú engedményezésről, és ehhez kapcsolódóan általában a fiduciárius hitelbiztosítékokról külön tanulmányok jelentek meg a Polgári Jogi

Kodifikációban és a Gazdaság és Jogban. E tanulmányok társszerzője dr. Gárdos István.*

- Van-e a fiduciárius biztosítékoknak helyük a magyar jogban? *Polgári Jogi Kodifikáció* 2004/1-2. 33-47. oldal,
- Az engedményezés és a vételi jog biztosítéki célú alkalmazása. *Gazdaság és Jog* 2004/4. 14-20. oldal,
- Ismét a fiduciárius biztosítékokról. *Gazdaság és Jog* 2005/3. 13-18. oldal.

A Szakértői Javaslat engedményezési szabályaihoz lásd: *Engedményezés, tartozásátvállalás, szerződésátruházás*. In VÉKÁS Lajos (szerk.): *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*, Budapest, 2008, Complex, 846-864. oldal.

* Lásd ezekhez a doktori értekezés téziseihez csatolt társszerzői nyilatkozatot.